

Informace k hodnocení průřezových témat ve školních vzdělávacích programech pro základní vzdělávání

Úvod

Průřezová témata jsou novým prvkem ve vzdělávání a jejich obsah reflektuje aktuální problémy současného světa.

Procházejí napříč vzdělávacími oblastmi, propojují vzdělávací obsahy různých oborů a umožňují přistupovat ke vzdělávacímu obsahu komplexně. Jsou důležitým formativním prvkem a podílejí se na utváření a rozvíjení klíčových kompetencí.

Smyslem průřezových témat není jen doplňovat vzdělávací obsah vyučovacích předmětů, ale otevřít žákům další perspektivy poznání a umožnit jim získat zkušenosti, které využijí v každodenním životě. Poskytují příležitosti pro individuální rozvoj a uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou komunikaci a spolupráci. Mohou působit na celkovou atmosféru školy a na utváření vzájemných vztahů.

Problematika jejich hodnocení je velmi důležitá, má svoji specifiku a je třeba, aby se jí školy s velkou pečlivostí a pochopením věnovaly.

Důležité však je nepokazit nevhodným (byť dobře míněným) hodnocením něco, co je ve vzdělávání novým prvkem a co může žákům pomoci pochopit svět, ve kterém žijí a žít budou.

Shrnutí:

- To, jakým způsobem budeme přistupovat k průřezovým tématům se odrazí i v našem přístupu k jejich hodnocení.
- Přístup k hodnocení průřezových témat by měl vycházet z pochopení jejich specifičnosti, postavení ve školním vzdělávacím programu, z formy realizace a především z toho, co je škola schopna žákům předat a co zpětně od nich očekává.
- Žáky je třeba pro poznávání nových témat motivovat a ne je odrazovat „známkováním“ za neznalost, jiný názor nebo za to, že se zajímají o jiné aspekty dané problematiky než učitelé.
- Pokud bude průřezové téma integrováno do vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů, bude hodnocení výsledků vzdělávání žáka vztahujících se k danému průřezovému tématu součástí hodnocení vyučovacích předmětů.
- Průřezové téma (jedno nebo v integraci s dalšími) lze realizovat také jako samostatný projekt, kurz, seminář, apod., který ale nebude mít charakter samostatného předmětu – nebude mít zpracovány učební osnovy. Tato skutečnost je vyjádřena v charakteristice školního vzdělávacího programu a hodnocení probíhá komplexně na závěr projektu – stává se zpětnou vazbou nejen pro učitele, ale především pro žáky, a neuvádí se na vysvědčení.
- Pokud je průřezové téma integrováno do vzdělávacího obsahu některého z vyučovacích předmětů, může být také realizováno formou projektu společně s některou částí vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů. V takovém případě se hodnocení projektu stává jedním z podkladů pro celkové hodnocení dovedností žáka v rámci předmětu, které se uvádí na vysvědčení. Hodnocení výsledků vzdělávání žáka vztahujících se k danému průřezovému tématu bude tedy součástí hodnocení daného vyučovacích předmětu.
- Je-li průřezové téma realizováno jako samostatný vyučovací předmět, budou požadavky na zpracování jeho vzdělávacího obsahu, včetně pravidel pro hodnocení žáka, obdobné jako u ostatních vyučovacích předmětů. Vhodné bude využití slovního hodnocení. Uvědomujme si zároveň, že jde nejen o vyučovací předmět zcela nový, ale především i o předmět s výrazným motivačním dopadem do celého budoucího života žáků.
- Kritéria hodnocení žáka je třeba i v případě průřezových témat promýšlet ve vztahu ke klíčovými kompetencím a nastavit je tak, aby byl maximálně zohledněn individuální

potenciál žáka, jeho osobní pokrok i schopnost aplikovat poznatky při konkrétní činnosti a uplatnit je v běžné životní praxi.

- Kritéria pro hodnocení průřezových témat nevzniknou najednou. Budou se postupně dotvářet a precizovat tak, jaké zkušenosti přinese praxe u nás i v zahraničí.

Jak přistupovat k hodnocení průřezových témat

Máme-li zodpovědně přistoupit k problematice hodnocení žáků v oblasti průřezových témat, (nezapomeňme, že přispívají k rozvoji osobnosti žáka a to nejen jeho vědomostí, dovedností a schopností, ale zejména jeho postojů a hodnot), je třeba pochopit jejich postavení v systému vzdělávání, uvědomit si, v čem spočívá jejich smysl, jaké metody a formy práce jsou pro ně vhodné a co by naopak mohlo zapříčinit pouze formální vyhovění požadavku na jejich povinnou realizaci. **To, jakým způsobem budeme přistupovat k průřezovým tématům, se odrazí i v našem přístupu k jejich hodnocení.**

Pro mnohé učitele je problematika průřezových témat stejně „nová“ jako pro jejich žáky. Možné je tuto situaci vnímat různě (nutnost dalšího vzdělávání učitelů napsáním školního vzdělávacího programu nekončí, ba naopak nabývá na aktuálnosti). Vždy je možné být nespokojen, výhodnější je však brát tato „témata“ jako příležitost k prozkoumávání nových okruhů otázek, k diskusi, naslouchání různým názorům, tříbení si názorů a argumentů a k ověření si toho, zda jsme ve skutečnosti k odlišným názorům tolerantní tak, jak si o sobě myslíme. Je to příležitost pro to, abychom se naučili odhalovat názorová klišé, předsudky a jednostranné dogmatické přístupy. K tomu je však zapotřebí, aby si každý učitel, který se některým z průřezových témat bude zabývat, byl vědom toho, jak on sám problematiku vnímá a není-li jeho postoj příliš generačně podmíněn. Důležité pak je, zda učitel sám je schopen při výuce vytvářet situace, ve kterých se diskusi (opřené nejen o dojmy a subjektivní názor, ale také o poznatky a informace ze spolehlivých zdrojů) daří. **Učitel, který najde v průřezových tématech zdroj vlastního obohacení a obohacení své dosavadní pedagogické praxe, bude jistě citlivě a ve smyslu poslání průřezových témat postupně hledat a nalézat vhodný způsob jejich hodnocení.**¹

Budeme-li k průřezovým tématům přistupovat citlivě a se znalostí problematiky, jistě nalezneme i vhodná kritéria a odpovídající formu pro jejich hodnocení. Důležité je proto **vnímat jejich přínos k rozvoji osobnosti žáka v oblasti postojů a hodnot.** Zastáváme-li určité postoje a vztahujeme-li se k určitým hodnotám, pak je jako východisko pro hodnocení podstatné to, jakým způsobem svoje postoje a názory sdělujeme, o jaké argumenty se opíráme a nakolik jsme schopni o nich diskutovat, než postoje a hodnoty samotné. Ty se mohou, ba dokonce mají, v procesu vzdělávání proměňovat.

Žáky je třeba pro poznání motivovat a ne je odrazovat tím, že je budeme „známkovat“ za to, že něco nevědí, mají jiný názor nebo je zajímaví zcela jiné věci než nás (třeba že čtou časopisy, které bychom sami „do ruky nevzali“). Důležité je, pokud se s nimi o tom, co čtou a na co se dívají dokážeme bavit a nabízíme jim otázky k zamyšlení. Takže vlastně bychom se měli nejdříve „oznámkovat“ jako učitelé za to, jak a na co se ptáme, jak dokážeme odpovídat a zda klademe otázky také sami sobě.

Je na škole, jakou formu realizace průřezových témat si zvolí

Pro všechna průřezová témata byla stanovena pravidla, podle kterých školy postupovaly při tvorbě svých školních vzdělávacích programů (podrobné informace přináší „Manuál“ <http://www.rvp.cz/sekce/65>)². Školám jsou pro jejich realizaci doporučeny tři formy

¹ Důležité je zde slovo postupně, protože teprve získáváním zkušeností a zpětné vazby své pedagogické práce se precizuje to, co je skutečně podstatné a z čeho je třeba při hodnocení vyjít.

² Průřezová témata je na základních školách nutné začlenit do výuky jak na 1., tak na 2. stupni základní školy s tím, že do konce 9. ročníku musí být žáci seznámeni se všemi jejich tematickými okruhy tak, jak stanovuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Ve shodě s těmito pravidly se postupuje i na

a to: **integrace tématického okruhu do vzdělávacího obsahu vybraných vyučovacích předmětů, projekt či samostatný vyučovací předmět, případně kombinace všech uvedených možností.** Škola si pak sama zvolí formu, která je vzhledem k jejímu zaměření, výchovně vzdělávacím strategiím, personálnímu zajištění (zkušenostem učitelů) i organizačním a materiálními podmínkám nejvhodnější. Přestože všechny uvedené okolnosti je zapotřebí velmi pečlivě zvážit, **je třeba, aby byl v první řadě zohledněn zájem žáků o problematiku jednotlivých průřezových témat.**

Forma realizace a přístup k hodnocení

Bude-li škola realizovat tematické okruhy daného průřezového tématu **formou integrace do vzdělávacího obsahu zvoleného předmětu**, bude obsah tematického okruhu součástí učebních osnov, respektive vzdělávacího obsahu konkrétního vyučovacích předmětu. **Hodnocení znalostí, vědomostí a schopností žáka vztahujících se k problematice průřezového tématu se tak stane součástí hodnocení vyučovacích předmětů.**

Co to znamená? Vezměme si jako příklad tematický okruh Mediální výchovy „kritické čtení a vnímání mediálního sdělení“. Pokud jej integrujeme do obsahu Českého jazyka v 6. ročníku, pak schopnost žáka rozlišovat zábavní a informativní prvky ve sdělení bude vhodné zohlednit v hodnocení z Českého jazyka. Rozhodně by se ale nemělo stát, aby žákovi byla „zhoršena známka“, pokud se v problematice Mediální výchovy zatím neorientuje, či zastává na určitou věc jiný názor než většina třídy nebo učitel. Na druhou stranu u žáka, který sice vykazuje tradičně horší výsledky v pravopise, ale naopak má bystrý postřeh, ví co čte, sleduje dění a má „názor na věc“ by toto vše mělo být v hodnocení z Českého jazyka zohledněno. Jeho zájem je třeba podporovat a učitel by jej měl citlivě využít pro jeho motivaci a povzbuzení. **Z žádného průřezového tématu by se současně neměl stát prostředek pro dosažení lepších výsledků ve vyučovacím předmětu – jde o to, aby si žák vhodným propojením s učivem rozšířil svůj obzor a navíc získal zkušenosti, které využije i mimo školu v běžném životě.** V uvedeném případě Mediální výchovy není cílem získat lepší známku z Českého jazyka, ale získat takovou úroveň mediální gramotnosti, která po ukončení základního vzdělávání (nikoliv na konci 6. ročníku!) umožní nakládat s mediální produkcí účelně a poučeně a naučí média využívat ku vlastnímu prospěchu³. **Podobný přístup k hodnocení je možné zvolit v okamžiku, kdy je průřezové téma realizováno formou projektu.**

Pokud se průřezové téma stane **samostatným vyučovacím předmětem**, budou nároky na zpracování jeho vzdělávacího obsahu včetně pravidel pro hodnocení žáka stejné jako u ostatních vyučovacích předmětů (s přihlédnutím k výše zmíněné potřebě **motivovat a zaujmout žáky a působit na jejich vztah k dané problematice i na odpovědnost při aplikaci v praktickém životě**). Problematice hodnocení je věnována samostatná kapitola v Manuálu pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání, kterou doporučujeme k pečlivému prostudování (viz odkaz uvedený výše).

Přístup k hodnocení průřezových témat by měl vycházet z pochopení jejich specifčnosti, postavení ve školním vzdělávacím programu, formě realizace a především toho, co škola je schopna žákům předat a co zpětně od nich očekává.

Protože průřezová témata nemají na úrovni Rámcových vzdělávacích programů stanoveny očekávané výstupy, **je na škole, jak bude konkretizovat to, co se od žáků u jednotlivých průřezových témat očekává.** Promyslet je třeba i podobu požadovaných výstupů (ať již ve formě písemného zpracování problematiky, diskusního příspěvku, zmapování informačních zdrojů, podílu na společném projektu, či schopnosti samostatného

nižším stupni víceletých gymnázií. Specifika škol s ročníky pouze 1. stupně je zohledněna a rovněž v Manuálu uvedena.

³ Celé znění dostupné na Jiráček, J. Mediální výchova. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha, 2007.

uvažování apod.). Nezanedbatelné je i to, kde budou výstupy práce žáků prezentovány (akce školy, internetové stránky, prezentace ve veřejném prostoru, regionální a školní média atd.). Od tohoto všeho by se pak měla odvíjet kritéria pro hodnocení.

Kritéria hodnocení žáka je třeba promýšlet ve vztahu ke klíčovým kompetencím (zde je zapotřebí znova připomenout, že průřezová témata mají výrazný formativní charakter). Kritéria je třeba nastavit tak, aby **byl maximálně zohledněn individuální potenciál žáka, jeho osobní pokrok, zájem nejen o průřezové téma, ale také o vše, co se kolem nás děje. Schopnost aplikovat poznatky při konkrétní činnosti a uplatnit je v běžné životní praxi.**

Nastavení kritérií pro hodnocení tak na jedné straně odráží způsob jakým škola k průřezovým tématům přistupuje a na straně druhé jejich volba zpětně ovlivní to, jak budou nadále vnímána nejen učiteli, ale samotnými žáky. **Kritéria hodnocení jsou především pro žáky. Měla by zohlednit i jejich zájem a aktivity nad rámec povinné školní výuky, zapojení se do života komunity a do různých projektů vztahujících se k místu, kde žijí a kam chodí do školy.**

Průřezovým tématům se školy budou věnovat postupně

Od školního roku 2007/08 začaly všechny základní školy vyučovat podle svých školních vzdělávacích programů. S průřezovými tématy (s jejich tematickými okruhy, realizovanými jakoukoliv z uvedených forem), které školy zařadily do výuky od 1. ročníku 1. stupně, respektive 6. ročníku 2. stupně, se setkávají žáci již nyní. Pokud jsou však začleněny do školního vzdělávacího programu na obou stupních do ročníků vyšších, setkají se s nimi žáci později (například za dva roky, pokud je začleněna do 3. ročníku 1. stupně a do 8. ročníku 2. stupně).

Stejně jako se postupně budou žáci seznamovat s jednotlivými průřezovými tématy, bude si škola postupně utvářet a proměňovat přístup k jejich hodnocení.

Kritéria pro hodnocení průřezových témat nevzniknou najednou (a ani to není nezbytné). Měla by se proměňovat a precizovat podle získaných zkušeností z výuky. Souběžně s hledáním způsobů hodnocení bude třeba zvažovat vhodnost využívaných metod a forem práce i to, jakým způsobem škola k průřezovým tématům přistoupila. Může se stát, že se hned vše nezdaří, podstatné je, aby se o tom vědělo, našel se a pojmenoval důvod a zkusilo se „jít na to jinak“.

Při hodnocení průřezových témat by vždy měl být nejdůležitější vlastní pokrok žáka a zájem a chuť se problematikou zabývat. Vždy by měla být oceněna osobní angažovanost a snaha hlouběji proniknout k podstatě problému.

Další informace (nejen) k průřezovým tématům jsou pak zveřejněny na metodickém portálu www.rvp.cz.

V Praze dne 3.3.2008